Artyści w powstaniu warszawskim. Kiedy Mira Zimińska zapomniała hasła na posterunku, śpiewała: Taka jestem przy tobie malutka

KSIĄŻKI 06.08.2022, 19:48

Śródmieście Północne, ulica Marszałkowska. Zaplecze kina Stylowy. Przystosowywanie zdobycznych mundurów niemieckich. Od lewej: Andrzej Smoleński 'Andrzej'; NN; Alina Janowska'Alina' oraz Włodzimierz Horbaczewski 'Węgliński'. (Fot. Antoni Czermiński 'Anton' / Muzeum Powstania Warszawskiego)

Arkadiusz Gruszczyński

Hanna Brzezińska występowała na Starym Mieście podczas nalotu, stojąc na beczce po kapuście. Irena Kwiatkowska idąc z meldunkiem weszła do mieszkania gestapowców. Mieczysław Fogg, gdy zapomniał hasła na posterunku mówił krótko: To ja Fogg. "Dzięki artystom było łatwiej żyć i łatwiej umierać"

Arkadiusz Gruszczyński: Ilu artystów brało udział w powstaniu warszawskim?

Agnieszka Cubała, autorka książki "Artyści '44": Dotarłam do ponad 300 nazwisk. Mam na myśli zarówno artystów przedwojennych, jak i osoby, które karierę rozpoczęły dopiero po roku 1945. Zdaję sobie jednak sprawę, że to ledwie początek listy.

Agnieszka Cubała, autorka książek o powstaniu warszawskim Fot. Adam Stępień / Agencja Gazeta

Ktoś znany i sławny?

- Cała galeria postaci: Irena Kwiatkowska, Danuta Szaflarska, Krystyna Zachwatowicz-Wajda, Mieczysław Fogg, Jan Kobuszewski, Leon Schiller, Jeremi Przybora, Władysław Szpilman i wielu innych. Wielu z nich podczas powstania niejednokrotnie dosłownie otarło się o śmierć.

HISTORIA
KSIĄŻKI
KULTURA
POWSTANIE WARSZAWSKIE

REKLAMA

AD

Support people of Ukraine

Your donations help us to provide humanitarian relief to millions of suffering people

REKLAMA

AD
Support people of Ukraine
Your donations help us to provide humanitarian relief to millions of suffering people

Na przykład kto?

- Słynna śpiewaczka Hanka Brzezińska uniknęła śmierci podczas wybuchu transportera ładunków wybuchowych. Akurat zeszła do piwnicy, by napić się wody. Inny razem, gdy miała przejść przez otwór wybity w murze, jakiś młody powstaniec brutalnie ją odepchnął. Bardzo mu się śpieszyło, nie zamierzał czekać w kolejce. Osunął się na nią, trafiony kulą snajpera.

Powstańcze piekło kobiet. "O takich tematach jak gwałt się nie mówiło"
ZAPISZ NA PÓŹNIEJ

Irena Kwiatkowska, idąc z meldunkiem, weszła do mieszkania pełnego gestapowców. Cudem udało jej się uciec. Małgorzata Damięcka-Lorentowicz stała już pod ścianą, czekając na rozstrzelanie. Uratowała ją odwaga, wręcz buta. Niemiec kazał jej się odwrócić twarzą do ściany. Odpowiedziała, że jeśli chce ją zabić, musi to zrobić to, patrząc jej w oczy. Nie dała rady.

- Irena Kwiatkowska w przedstawieniu Dorożka Hermenegildy, 1975 r. Fot. NAC

Artyści walczyli?

- Większość z nich to byli żołnierze Armii Krajowej. Uczestniczyli w walkach lub pełnili służbę pomocniczą. Sanitariuszki, łączniczki, peżetki, współpracownicy Biura Informacji i Propagandy. Aktor Zbigniew Blichewicz ps. "Szczerba" był dowódcą kompanii batalionu „Bończa", walczył na Starym Mieście.

Piosenkarz Mieczysław Fogg należał do batalionu pancernego "Golski". W pierwszych dniach sierpnia poszedł do dowódcy i powiedział, że mógłby służyć piosenką. Usłyszał, że to nie jest czas na śpiewanie. Potem się okazało, że rola kultury jest w czasie powstania bardzo ważna. Pianista Jan Ekier wspominał, że muzyka stanowiła podstawową potrzebę ludzi, tuż za potrzebą zdobycia jedzenia, wody i dachu nad głową. Razem z żoną Danutą Szaflarską ukrywał się w piwnicy na Polnej. Kiedyś poszedł do mieszkania na piętrze i zaczął grać na pianinie. Nagle usłyszał burzę oklasków - pod oknem stał i słuchał go tłum ludzi.

- Od prawej: Jan Markowski, sanitariuszka Małgorzata (Janina Załęska), NN, Wacław Żdżarski Fot. Sabina Żdżarska 'Anna' / Muzeum Powstania Warszawskiego

REKLAMA

A spektakle teatralne się odbywały?

- Powstawały grupy artystyczne, które dawały koncerty. Odbywały się również wieczory recytatorskie: Tadeusz Gajcy czytał wiersze Gałczyńskiego i swoje własne. Rannym w szpitalach swoje warszawskie utwory czytał Stefan Wiechecki "Wiech".

Weteranka powstania warszawskiego: Nienawiści wcześniej nie znałam. Ale po powstaniu wybaczyłam

ZAPISZ NA PÓŹNIEJ

Wiemy też o Brygadzie Teatralnej Leona Schillera, która na 15 sierpnia przygotował przedstawienie "Kantata na otwarcie Teatru Narodowego". Pokazano je tylko raz, zostało zresztą przerwane, bo jeden z niemieckich pocisków uderzył w kawiarnię U Aktorek, gdzie się odbywało. Uczestnicy tego wydarzenia opowiadali, że był to spektakl niezwykle patetyczny, dziś pewnie niestrawny.

By nie zapomnieć.
78. rocznica wybuchu
Powstania Warszawskiego
ORGANIZATORZY
wyborcza.pl
wysokieobcasy.pl
ODESZLI.pl
PARTNERZY
MIASTO STOŁECZNE WARSZAWA
BROWARY WARSZAWSKIE
Muzeum Powstania Warszawskiego
MUZEUM WARSZAWY
POWSTANIA WARSZAWSKIEGO

CZYTAJ WIĘCEJ

Co jeszcze można było zobaczyć na powstańczej scenie?

- Działał teatrzyk "Kukiełki pod barykadą", gdzie teksty pomagał przygotować Jan Brzechwa. Miały przynosić rozrywkę i chwilę wytchnienia żołnierzom, ale też pełnić rolę propagandową wśród ludności cywilnej. Koncentrowano się na walce z plotkami czy paskarstwem. Świadczą o tym pseudonimy głównych kukiełek: Ważny, który wszystkim rozkazywał, Plotkarka, która zaglądała do każdego garnka, Schronowa, co zawsze w schronie się chowa, Fasoniarz uwielbiający kobiety, ale strojący od barykad.

REKLAMA

Teksty odnosiły się też do aktualnie prowadzonych walk, krytykowały błędy dowództwa. Jedna z aktorek mówiła, że dowódcy mieli o to pretensje. Nie wszystkim podobało się również pokazywanie cech negatywnych społeczności warszawskiej. Twórcy bronili się, że to tekst satyryczny.

Te spektakle dla dzieci?

- Na zdjęciach z tych spektakli widać dzieci, ale teksty były pisane pod dorosłych. Z dziećmi pracowała na Żoliborzu Maria Kownacka. Jedyny ślad, jaki po tych przedstawieniach pozostał, to wzmianki w powstańczej prasie dziecięcej "Jawnutka" i "Dziennik Dziecięcy". Na pewno w sierpniu 1944 roku Maria Kownacka wraz z dziećmi przygotowała dla żołnierzy przedstawienia na motywach utworu Juliusza Słowackiego "O Janku, co psom szył buty".

Jaką rolę odgrywała kultura podczas powstania?

- Występy pozwalały na chwile wytchnienia, nabrania dystansu, zapomnienia o dramatycznej rzeczywistości. Poetka Józefa Radzymińska wspominała, że podczas któregoś z koncertów Fogga - który jednak zaczął śpiewać w trakcie powstania - poleciały jej oczyszczające łzy. Fogg śpiewał też w szpitalach. Te koncerty realnie ludziom pomagały. Komuś było łatwiej żyć, komuś umierać.

Mariupol niczym powstańcza Warszawa. "Oba miasta ukarano, bo broniły się przed najeźdźcą

ZAPISZ NA PÓŹNIEJ

Życie w kawiarniach się toczyło?

- Powstało około 30 gospód żołnierskich, które były prowadzone przez kobiety należące do organizacji Pomocy Żołnierzom, tzw. peżetki. Te miejsca można przyrównać do dzisiejszych pubów. Znajdowały się w nich stołówki, można było napić się zbożowej kawy, poczytać prasę, przyjść na koncert lub mszę, wziąć ślub czy wypożyczyć książkę.

REKLAMA

AD

Stand for peace in Ukraine
Donate to save the life of millions and stand for the world democracy

Stworzenie takich miejsc zostało zaplanowane przez Biuro Informacji i Propagandy Komendy Głównej AK jeszcze w czasie okupacji. Miały być zakładane we wszystkich dzielnicach, czego nie udało się zrealizować. Celem było stworzenie walczącym żołnierzom miejsc, które stałyby się namiastką domu. Tu powstańcy mieli odpocząć i uzyskać pomoc we wszystkich codziennych sprawach. Ktoś potrzebował czystej bielizny, inny mydła, bo chciał się ogolić.

Doświadczenie aktorskie pomagało w opresyjnych sytuacjach?

- To przypadek chociażby Andrzeja Łapickiego, który udawał przed Niemcami, że nie był powstańcem i nie ma absolutnie nic wspólnego z pojmanym oddziałem. Tadeusz Fijewski pod Muzeum Narodowym "zagrał" atak serca, a Maria Kubicka, przechodząca wraz z kolegami z oddziału przez nieosłonięte pole, po którego jednej stronie stał oddział Wehrmachtu, a drugiej powstańcy, zaczęła machać do Niemców, udając ich zwolenniczkę.

Szymon Majewski i inne wnuki powstańców warszawskich mówią o swoich dziadkach

ZAPISZ NA PÓŹNIEJ

Gdzie toczyło się życie kulturalne?

- Każde miejsce było dobre. Hanna Brzezińska na Starym Mieście występowała na podwórku przy Kilińskiego, stojąc na beczce po kapuście. Śpiewała nawet w trakcie nalotu. Fogg wystąpił podczas walk 104 razy. Kiedy zapomniał hasła, dzięki któremu mógł przejść przez powstańczy posterunek, mówił: "To ja, Fogg". To samo robiła Mira Ziemińska, która w takich sytuacjach śpiewała "Taka jestem przy tobie malutka".

Dlaczego powinniśmy o nich pamiętać?

- Bo zapisali się wyraźnie w polskiej kulturze. Część ich dorobku zaginęła w powstaniu, jednak wiele ich doświadczeń znalazło odzwierciedlenie w powojennych filmach. Patrząc na losy tych aktorów, artystek, piosenkarzy, można docenić rolę kultury w codziennym życiu. Łatwiej nam uwierzyć, że człowiek jest silny psychicznie i jest w stanie podnieść się po każdym upadku. Danuta Szaflarska wielokrotnie powtarzała, że "jeśli się kocha życie, to łatwiej żyć".

REKLAMA

AD
Help us fight for freedom
Your donation equals new military equipment. Your support means unity.

***Agnieszka Cubała,** pasjonatka historii powstania warszawskiego. Opracowała hasła do "Wielkiej Ilustrowanej Encyklopedii Powstania Warszawskiego". Konsultowała dwa rozdziały polskiej edycji książki Normana Davisa "Powstanie ’44". Wydała m.in.: "Sten pod pachą, bimber w szklance, dziewczyna i... Warszawa. Życie codzienne powstańczej Warszawy", "Igrzyska życia i śmierci. Sportowcy w Powstaniu Warszawskim", "Kobiety ’44". Dwukrotnie otrzymała

REKLAMA